

Atrakintos durys į Šventraščio lobyną

KUN. V. CUKURAS

Šiame numeryje:

Alicijos Rūgytės atminčiai.
Atrakintos durys į Šventraščio lobyną: Antano Rubšio „Rakto į Senąjį Testamentą“ trys tomai.
Venancijaus Ališo poezijos rinktinė.
Juozas Girnius ir grožinė literatūra.
Vlodo Šlaito eilėraščiai.
Aktorius Jono Gielgudo sukaktis.
Nauji leidiniai.

Kertinė Paraštė

Alicijos Rūgytės atminčiai

Lietuvoje, nepriklausomybės laikais, mokykliniuose sluoksniuose būdavo kalbama, kad šiandieninis žmogus turi daug gerų idėjų, tačiau kažkaip nėra ryšio tarp jo idėjų ir gyvenimo. Šios dvi sritys žmoguje nesusieina. Tačiau apie a.a. Aliciją Rūgytę to negalima sakyti. Ji yra toks žmogus, kuriame tarp jo idėjų ir gyvenimo nėra jokios spragos. Jeigu ji mylėjo jaunimą, tai ne platoniskai, o dirbo jo auklėjimui mokykloje ligi pat mirties. Jeigu ji mylėjo Lietuvą jos istorinėje slinktyje, tai ji buvo istorikė veikiausia to žodžio prasme. Ir kai ji ėmėsi organizuoti istorijos draugiją, tai nesitinkino kalbėjimu, bet įsijungė į tą veiklą visu savo gyvenimu. Jos veikimu visi lietuviai istorikai buvo sutelkti į veikią organizaciją. Ji suorganizavo ir išleikė „Lietuvių tautos praeties“ žurnalą, kuris pasiliks lietuvių tautos turtu visiems laikams. Šalia to, ir galbūt pats nuopilingiausias jos darbas, yra išugdymas viso būrio savo mokinių istorikų, kurie jau tęsia jos darbą. Dėl to yra daug pagrindo dėkoti Dievui už Aliciją Rūgytę ir mokyti iš jos, kaip reikia savo gyvenimą išnaudoti savo idėjų tarnybai. Tačiau pats žmogus, betarpiškai susitikdamas su Dievu, neišleis laiko savo vertybėse. Dėl to ir Alicijai reikia melsti Dievui pagalbos, kad Jis papildytų, ko jai trūksta.

Alicija Rūgytė, jauna būdama, įsijungė į jaunų moterų atitininkų sąjungą „Giedrą“. Ir ji sugebėjo šią korporaciją išlaikyti gyvą išvijoje ligi tokio laipsnio, kad ji jau sugebėjo perimti Rūgytės darbą. To jos sugebėjimo liudijimas yra susuktas filmas, vaizduojantis pačios Alicijos gyvenimą. Taigi šiais laikais aktuali moteriškos veiklos klausimu Alicija yra taip pat įnešusi savo dalį ir liks moters įsijungimo į Bažnyčios gyvenimą pavyzdžiu.

Kai kalbame apie moteris, verta prisiminti vieną pasakymą apie moterį Senajame Testamente. Patarlių knygoje yra sakoma, kad „kas ras tvirtą moterį, tai jos vertė bus kaip brangenybė atgabenta iš tolimiausių žemės pakraščiu“ (31,10). Bet ne vien Senajame



Alicija Rūgytė 1942 metais, kada ji buvo Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytoja. Mirė 1985 m. birželio mėn. 20 d. Chicagoje.

Testamente yra gerbiama tvirta moteris. Ir į Mergelę Mariją mes turime pagrindo žiūrėti kaip į tvirtą ir išmintingą moterį. Ji taip apie save liudija savo giesmėje „Magnificat“. Deja, ligi šiol mes jai nesame atkreipę pakankamo dėmesio.

Alicija Rūgytė yra aušrininko dr. Juozapo Rugio duklė. Ir tai ji laikė sau garbę. Tai ji paliudijo, išleidama pilną „Aušros“ komplektą. Tas leidinys buvo lietuviškos visuomenės priimtas išskėstomis rankomis. Be abejo, jos tėvas dažniausiai šia savo dukterimi, kaip jo idėjų tęsėja.

Tačiau Rūgytė nebuvo vienos epochos istorikė. Jai rūpėjo visos lietuvių tautos epochos ir visos idejinės kryptys. Taip pat pažymėtinas jos rūpestis išleisti kolektyvinį „Lietuvių tautos praeties“ numerį, padedantį lietuviškai visuomenei pasisavinti sv. Kazimierą. Išleidama Eglės-Sliūpienės biografija, ji prisidėjo prie liberalinės lietuviškos visuomenės moters išryškėjimo. Taigi, Rūgytė, nors pati būdama giliai katalikiško nusistatymo, parodė, kad ji moka vertinti visų krypčių žmones.

Taigi, mes turime už ką šiandien dėkoti Dievui, kai atsiveikiname su a.a. Alicija. Nėra čia mūsų pareiga šiandien tiksliai metodologiškai įvertinti jos

Antanas Rubšys. Rakto į Senąjį Testamentą. 3 tomai. „Kriščiūnis gyvenime“ knygų serijos leidiniai nr. 22, 23 ir 24. Pirmoji dalis: Sandora ir Mesijas. Putnam, CT: Kriščiūnis gyvenime, 1982. 518 psl. Kaina — 10 dol. Antroji dalis: Pranašai ir karaliai. Putnam, CT: Kriščiūnis gyvenime, 1983. 530 psl. Kaina — 10 dol. Trečioji dalis: Tiltai ar sienos? Putnam, CT: Kriščiūnis gyvenime, 1985. 526 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama pas leidėjus: Kriščiūnis gyvenime, Immaculate Conception Convent, Putnam, CT 06260 ir „Drauge“.

Šiomis dienomis viešumoje pasirodė kun. prof. Antano Rubšio *Rakto į Senąjį Testamentą* tretysis tomas, kuriam autorius davė antrinę antraštę „Tiltai ar sienos?“ Šiuo tomu kurybingasis mūsų skriptūristas baigia prieš dešimt metų užsibrėžtą tikslą — duoti lietuvių visuomenei platų įvadą į visą Šventraščių. Šis įvadas, kurį autorius pavadina „raktu“, susideda iš penkių stambių knygų: du tomai skirti įvadui į Naująjį Testamentą, o Senajam Testamentui — trys tomai. Jei prie šių veikalų pridėsime jiems giminągą autoriaus studijinių kelionių po Artimuosius Rytus aprašymą *Svento Rašto kraštuose*, tai pamatysime, kad šventraštinė tema parašytieji stambūs šeši tomai (iš viso sudarantys apie 2518 puslapių) yra milžiniška dovana lietuvių visuomenei ir sykiu liudijimas, ko gali pasiekti jaunas kurybingas žmogus dabartinėse sąlygose. Kun. A. Rubšys savo įvade į pirmąjį tomą — *Raktą į Naująjį Testamentą* paaikškina, kas ir kaip jį paskatino šio darbo imtis. Tai buvo jo ir kelių jo mokslo draugų, švenčančių kunigystės sidabrinių sukaktį, ryžtas pasistatyti paminklą sau ir įteikti dovana vis labiau Šventraščių besidomintiems mūsų tautiečiams. *Raktas į Naująjį Testamentą*, sako ten autorius, „siekia bent iš dalies

užpildyti spragą... būti ir mokliškai atsakomingu, ir lengvai skaitomu“ (psl. 10). Aptarimai ir kritikos jau anksčiau buvo pasirodę 1978-79 metais, po to kai abu *Rakto į Naująjį Testamentą* tomai buvo išspausdinti ir vėliau gavę premiją už geriausią tų metų religinį veikalą. Dabar mums rūpi arčiau pažvelgti į tuos *Rakto* tomus, kuriais autorius ryžtasi mus supažindinti su žymiai komplikuotesniu Senojo Testamento turiniu ir visa pagrindine šios didžios įkvėptos raštijos atsiradimo istorija bei josios vieta žmonių išganymo istorijoje.

Rakto į Senąjį Testamentą tomai dar turi atskirus, antrinius, pavadinimus: I-sis pavadintas „Sandora ir Mesijas“, II-sis „Pranašai ir karaliai“, III-sis „Tiltai ar sienos?“ Pirmasis tomas yra svarbiausias, nes jame autorius paaikškina savo metodą: „Nagrinėjimo būdas *Rakte* yra istorijos, archeologijos ir teologijos sampyna. Mat, išganymo istorija yra tikėjimo pasakojimas apie asmenis ir įvykius, per kuriuos Dievas prašnekinio žmogų likimine prasme ir laime“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, I, psl. 10-11).

Pirmąjį šio tomo skirsnį autorius skiria paaikškinimui, kaip skaitytojui privalu žvelgti į Senąjį Testamentą, būtent — kaip į tikėjimo istoriją, kurioje atsispindi žydų tautos (vėlesniuose tomuose autorius ją vadina „judėjai“) būdinga istorinė savimonė, ir kaip visas Senasis Testamentas, kurį, pagal Katalikų Bažnyčios tradiciją sudaro 46 knygos, nėra vientisas kūrinys, bet iš daugelio siūlių susiūta įkvėptu autorių raštijos visuma. Šitam įvadiniame skirsnyje trumpai nusakoma, kaip atsirado Šv. Raštas, kaip suprasti Šv. Rašto įkvėpimą ir jo unikalų charakterį: „Šv. Raštas,

darbus. Tai padarys jos jaunieji draugai istorikai ir pedagogai.

Tačiau religiniu atžvilgiu turime pagrindo šiandien susitelkti prie a.a. Alicijos. Tam tikra prasme tenka pasakyti, kad ji nėra mūsų kultūrinės nuotikos žmogus. Mums būdingos nuotikos žmogus yra toks, koku save laikė prancūzas filosofas Jean-Paul Sartre. Jis apie save sakė, kad jis yra įsikūnijęs liūdesys. Jis nelaike savęs pilnu savęs šeimnininku („L'Étre et le Neant“). Rūgytė kaip tik buvo toks žmogus, kurio nenuliūdinajoks nepasisekimas, ir ji visada buvo pilna savęs šeimnininkė. Galima dėl to sakyti, kad Rūgytė yra kitos epochos žmogus. Ji yra žmogus, panašus į tuos, kurie statė viduramžines gotikines katedras, vedini savo išvidinio veiklumo. Tik Alicijos pastatyta katedra yra vertingesnė, nes ją sudaro jos išauklėti žmonės ir sutelktos kultūrinės vertybės. Už šitokią Rūgytę mes dėkojame Dievui ir atsiveikindami su ja mel-džiame Jį, kad Jis papildytų jos trūkumus ir savo gerumu suteiktų jai amžiną laimę.

Kun. Vytautas Bagdanavičius



Kun. Antanas Rubšys skaitydamas paskaitą X-jame Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvaiznyje, teologijos sekcijoje, 1976 metais Detroite. Nuotrauka Jono Urbano

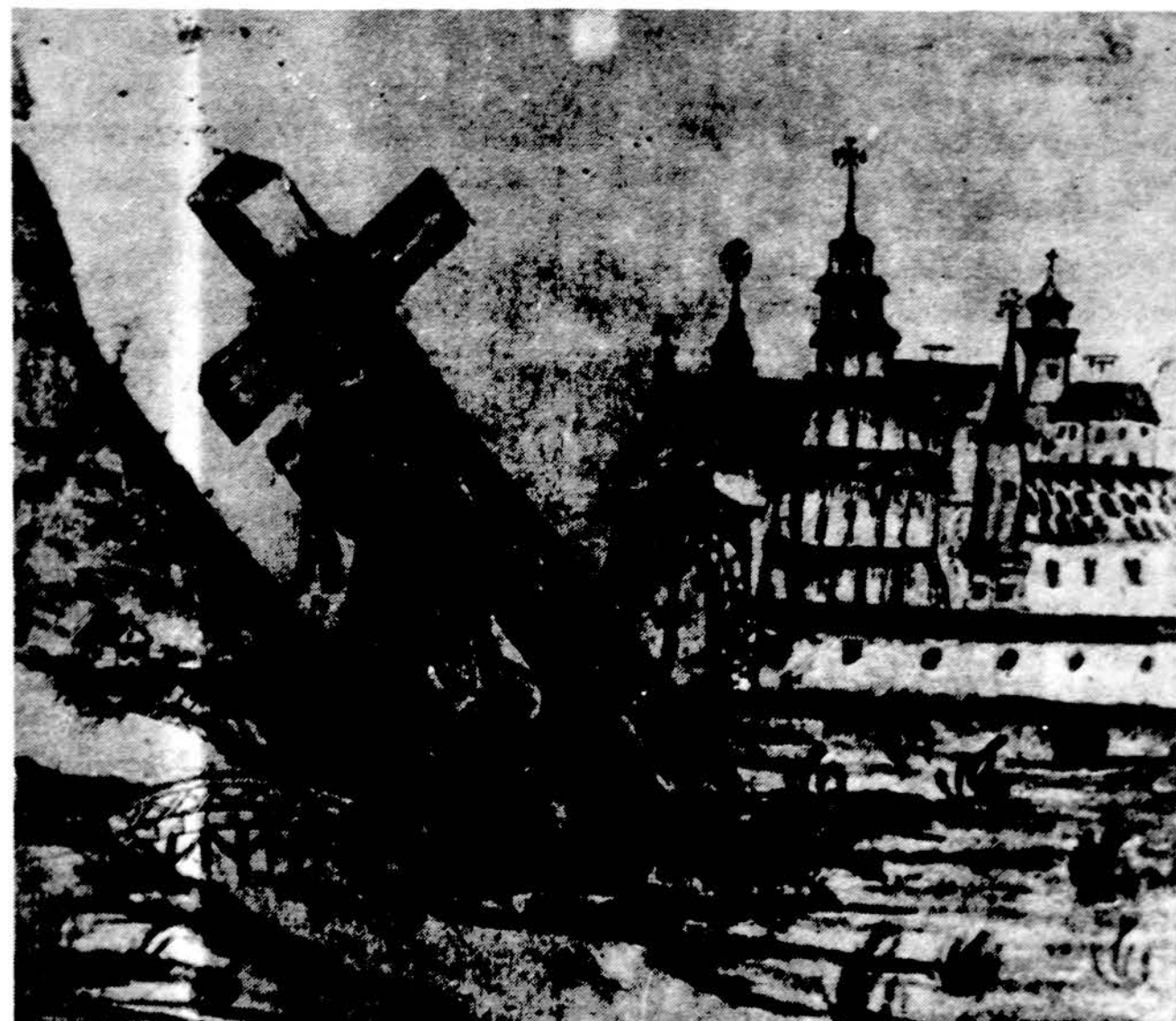
aprašydamas Dievo apreiškimą, turi mintyje atsiliepiamą, tikėjimo Dievui, kuris atskleidė savo paslaptį — užmoji ir veiklą istorijoje“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, I psl. 24). Šiame pirmajame skirsnyje nurodoma ir pagrindinį — likiminį Senojo Testamento įvykį — išvedimą iš Egipto ir išvedimą iš baudžios: „Išėjimo įvykis yra viso Šv. Rašto sąrangą — Dievo užmojo ir veiklos metmenys“ (t.p., psl. 37). Šį

svarbų įvadinį skirsnį kun. A. Rubšys baigia, pabrėždamas, kad jo pastanga skaitytojui deklaruojama — užmoji ir veiklą istorijoje“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, I psl. 24). Šiame pirmajame skirsnyje nurodoma ir pagrindinį — likiminį Senojo Testamento įvykį — išvedimą iš Egipto ir išvedimą iš baudžios: „Išėjimo įvykis yra viso Šv. Rašto sąrangą — Dievo užmojo ir veiklos metmenys“ (t.p., psl. 37). Šį

kad Senasis Testamentas yra „tikėjimo knyga, parašyta Šventosios Dvasios įkvėpimu — tikėjimu, kuris nori suprasti Dievo užmoji ir veiklą žmogaus gyvenime ir istorijoje“ (t.p. psl. 44-45). Skaitytojas gal nustebs, kodėl autorius, sklaidydamas penkiaknygės — Toros turinį, praleidžia pirmąją knygą — Genezę (pradžios knygą) ir pradeda nuo *Išėjimo* knygoje aprašytų įvykių — pasakojimo apie protėvius ir perėjimą į patį „likiminį“ įvykį — išėjimą iš Egipto. Jis, laikydamasis pasirinkto istorinio kelio, kitaip ir negalėjo padaryti, kaip tik šiuo būdu padėti skaitytojui suprasti pačią „išrinktosios tautos istoriją, kurios kulminacinis, „likiminis“ įvykis yra ne kas kita, kaip *exodus*, išėjimas iš vergijos krašto ir pati šios tautos vystymosi užuomazga. Prie pirmosios penkiaknygės knygos jis grįžė II-ajame tome, kur bus paaikškinta vadinamo „Jahvisto“ darbas — pristo-rėms užrašymas. Visa likusioji pirmojo tomo dalis yra gana detalus penkiaknygės skyrių sklaidymas, kurio dėka skaitytojas supažindinamas su visa izraelitų istorijos raida nuo Abraomo iki Dovydo karalystės kulminacinio taško. Viskas labai vykusiai pristatoma ir paaikškina, niekad neįleidžiant iš akių viso geografinio, politinio ir kultūrinio fono, prieš kurį ši istorija vystėsi. Šios dalies skaitymas, mums atrodo, yra pirmiausia rekomenduotinas, nes jis, įjungdamas naujausią ir geriausią Šventraščio tyrėjų medžiagą, vėrs ne vienam akis, taps tinkamiausiu raktu į pačią Senojo Testamento kny-gų skaitymą.

Antojo tomo turinį sudaro pranašų veiklos nušvietimas, prieš tai skaitytoją supažindinus su priešistore, mitiniu pirmosios Senojo Testamento knygos pobūdžiu. Po to eina kitų kultūrinių tradicijų nušvietimas, kuris padės ne vienam susidaryti žymiai geresnį vaizdą ne tik pačių pranašų rolės izraelitų tarpe, bet ir kitų kultūrų poveikio „išrinktosios tautos“ dvasiniam veidui atskleisti. Šiame tome skaitytojas gaus pačias naujasias Šventraščio tyrinėtojų darbo išdavas kurios padės jam geriau sekti pranašų, ypač pačių didžiųjų, reikšmę ne vien aiems laikams, bet ir dabarciai. Egzile ir su ja surišta izraelitų tautos dvasinė drama, atsispindi Izaijo ir Jeremioje bei kitų pranašų žodžiuose. Ypač skaitytinas paskutinis skirsnelis „Ezechielis: prie Babilonijos vartų“, kur autorius netiesiogiai padaro palyginimą ir su mūsų bei kitų tautų gyvenančių pabėgėlių, išvietintųjų gyvenimą, likimu ir nurodo, kaip ir kliausiausioje tamsoje vis dėlto imanoma išgirsti Dievo balsą.

Trečiajį šio *Rakto* tomą autorius skiria, kaip jis sako, „tikėjimo kraičio“, randamo Senojo Testamento knygoje, nagrinėjimui. Čia pro mūsų akis pravedamos ir antrojo Izaijo įspūdingosios maldos ir įžvalgos: Jahvės tarno, kunigiškiosios karalystės įvaizdžiai, kurie paaikškina, kodėl ir Katalikų (Nukelta į 2 psl.)



Nežinomo lietuvių liaudies tapytojo akvarelė „Kriščiūnis buvusio rinkinio“, dabar laikoma Kauno valstybiniame M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejuje.

Venancijaus Ališo rinktinė

MARIJA STANKUS — SAULAITĖ

Venancijus Ališas. *Anapus marių*. Poezijos rinktinė. Redagavo Kazys Bradūnas. Aplankas Vytauto O. Virkau. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1984. Literatūros serija nr. 29. 192 psl. Kaina — 7 dol. Gaunama „Drauge“ ir pas leidėjas: Ateities literatūros fondas, 10000 South Bell Avenue, Chicago, Illinois 60643.

Gyvendamas Brazilijoje, šiek tiek, atrodo, nuošaliau nuo lietuvių literatūros įkarščių, Venancijus Ališas-Aleksandras Arminas turbūt niekada nepagalvojo, kad jo draugai ir plunksnos bičiuliai jo neužmirš; dar daugiau, kad jie jį lietuvių literatūrai primins, jį jai gražins rimta, gražia knyga. Tokia yra Ališo pomirtinė knyga „Anapus marių: Poezijos rinktinė“, 1984 metais Ateities literatūros fondo išleista, Petro Kasulaičio finansuota, Kazio Bradūno redaguota, su Vytauto O. Virkau aplanku. Prelato Armino mieste, Mauá, paminklai liudija jo svarbą gyventojams, o ši knyga — jo įnašą lietuvių tautai.

Knygos gale Antanas Vaičiulaitis apibūdina Arminą ir jo kūrybą. Pamato Arminą Lietuvoje, Brazilijoje; išgirstame apie jį atsiliepimus. Viskas įdomu. Ir pagalvojame, kaip ir jį pažinęs A. Vaičiulaitis, kad jo paslaptis, jo esmė dar neišsakytos:

Kaip skaitytojas galėjo pastebėti, ši apybraiža sklaistė daugiau išorinį poeto Venancijaus Ališo kelią. Gal teisingiau būtų, kai rašoma apie poetą, kad išplauktų jo sielos istorija, išvidinis, slaptasis žmogus, nes iš ten išryšksta ir kitas gaivina jo kūrybos šviesa ir garbė. Nors V. Ališas buvo uždaras žmogus, savo lyrikoje jis tarpais prabyla visu širdies atvirumu. Tad iš šio rinkinio lapų nesunku susirankioti ryškesnį ir jo sielos istorijos paveikslą. (psl. 181)

Armino gyvenimas stiprus, nuoseklus, suvaldytas, kaip ir jo poezija; jame, kaip ir jo eilutėse, didelė jėga, jo „sielos istorijos“ pamatas. Galbūt faktai, kuriuos A. Vaičiulaitis mini, galbūt Armino darbai ir statybos nėra tik išorė ar paviršutiniškas sluoksnis, bet tiek pat svarbu, tiek pat esminiai surišta su Arminu, kiek jo poezija. Jis suderino, kaip retai kam pasiseka, išorę ir gelmę, darbų ir mintis, kasdienybę ir grožį.

Rinktinė keturių dalių. Trys jau spausdintų knygų eileraščiai: iš knygos „São Bento varpai“ 39 eileraščiai, iš „Pietų kryžius“ 17, iš „Casata cristalina“ 25. Ketvirtasis skyrius „Tarp laurų ir akacijų“, turi 27 eileraščius rastus po Ališo mirties. Juos išrinkti, suvesti, pavadinti pajęgtų tikrai kitas poetas, ir tai puikiai Kazio Bradūno atlikta. Rankraščio istorija K. Bradūnas papasakoja įvade.

Perskaičius šią rinktinę, su K. Bradūno žodžiu ir A. Vaičiulaičio straipsniu, kai ką galima suprasti ir apie Ališą, ir apie mūsų literatūrą. Daug kam, pavyzdžiui, Ališo poezija, kuri dažnai susirūšusi su Brazilija, yra atrodžiusi tolima, keista, „egzotiška“. Eileraščiuose, tačiau, aišku, kad Brazilija poetui sava, nekeista, neegzotiška. Ji nėra, kaip Brazilijoje negyvenantiems ar tropinių kraštų nepažįstantiems galbūt savotiška priešingybė Lietuvai, lyg pagunda tėvynę užmiršti. Daug tų pačių jausmų, tų pačių įvaizdžių priklauso ir Lietuvai, ir Brazilijai. Poeto sąmonė ir meilė apima abu kraštus kiek skirtingai, bet iš esmės panašiai. Dažniausias Ališo simbolis yra žiedas, randamas ir čia, ir ten. Žiedas išreiškia žemės esmę, gyvenimo paslaptį čia pat, šioje

marių pusėje, ir tenai, aname jų krante. Tarp dviejų uostų yra vanduo, marios, laivai — kelionė, kuri traukia, bet kurios atsisakoma, nes čia irgi yra tas žiedas, kuriame prasmė, grožis, meilė. Tinka tad Vytauto O. Virkau žiedų ir paukščių knygos aplankas.

Kadangi Ališo žiedas nespecifinis, nors gėlių rūšys būna minimos, sunku surasti tą tikrąjį raktą į Ališo sielą. Jei tai būtų kukli ramunė, galėtume daryti tam tikras išvadas; jei tobula rožė arba orchidėja, arba tropinė liana (knygoje klaidingai rašoma „lijana“), kitos galimybės siūlytųsi. Bet žiedas kaip toks, apibendrintas, reiškia ryšį su žeme — žiedas iš žemės kyla, žemę puošia, sukaupia spalvas, surenka ir atspindi šviesą. Žiedo atspindys danguje yra žvaigždė. Žiedas ir žvaigždė surišti su žeme, bet taip pat ir su grožio sąvoka. Kodėl tad žiedu kalbėti apie gyvenimą? Kadangi žiedas gyvenimą išsprendžia. Liekama arti tikrovės, arti daiktų, nes gėlė yra reiškinys ir daiktas, bet tuo pačiu virš tikrovės, nes grožis yra abstraktus, ir pačioje dalykų esmėje, nes žiedas yra bendrybė. Ališo-Armino genijus yra tuo pačiu jį imti ir reiškinį, ir esmę. Todėl, atrodo, Arminas galėjo sėkmingai Brazilijoje gyventi, ilgėdamasis Lietuvos; todėl Ališas neturėjo aplinkos išskirti, ieškodamas savęs.

Klasikinė eileraščių forma, kaip ir žiedo simbolis, tinka šiam požiūriui. Tradiciniu eiliumu sukuriama „bendras“ eileraštis, kuriam būdingi besikartojantys simboliai: žiedas, paukštis, upė, laivas, migla, saulė, baltumas, širdis, ranka, lopšys ir A. Vaičiulaičio išvardinti „tyla, sapnas, uostas, žvaigždės, erdvė, žara, šešėlis, debesys, akmuo“ (psl.177). Poeto parašas taip pat yra eileraštyje kodifikuota įžvalga, santrauka. Iš pirmosios rinktinės dalies, tarp daugelio, toks eileraštis būtų „Sugrįžau į namus“ (psl. 20):

Sugrįžau į namus. Ir mažesnis neg buvęs. Mano didė dalis su manim nebegrįžo. O tenai — tolumoj — tebetvyro vis krūvos, Ten — pavasario upėj — baltų žiedų žio.

Ar man blūstą, vidurnaktio sapne, sudėsi? Tu tik vienas lig šiol iš baltų mėnesienų Ateini ir vediesi iš palmių pavėsio, Kur upeliai čiurolena tarp žydintųjų pienių.

Balti mūrai aplink prie paminklų pasvyra. Ant šaltų akmenų — dar šaltesnis šešėlis. Sugrįžau į namus. O tenai tokį tyra

Aš šaltinį mačiau! Jame prausėsi gėlės.

Poetas svarbias, gražias vietas pasiekia sapnu — mintimis jis atkuria tobulą grožį. Tos vietos jį gaivina, užburia; tas grožis jo vaizduotę tikslina. Jos tokios stiprios, įspūdingos, kad jis jose palieka dalį sielos — jo sąmonė, jo vaizduotė lieka su ta vizija surištos. Jis pats sudėtingas, dalomas, bet gėlės yra pilnos, paprastos ir vientisos, ir todėl jos arti esmės. Poetas irgi yra esmė palietęs, bet jis negali prie jos, joje pasilikti, nes jam yra dar kita tikrovė. Šalia tobulos, nesikeičiančios, belaiškės tikrovės, išreiškiamos gėlių atspindžių šaltinyje, yra laikas, judesys, keitimasis, mirtis, simbolizuojami ant paminklų regimo šalto šešėlio. Poetas priklauso abiemis



Poetas Venancijus Ališas — kun. Aleksandras Arminas.

pasauliams — ir šiam regionui — kasdienybės, ir anam įsivaizduojamam — amžinybės. Jo parašas būtų paskutinis sakinytis: „Jame prausėsi gėlės“, kur abi tikrovės sujungiamos pačia kasdienybės gėle, poeto įvaizdžio atkuriamą, ir gėlės nepaliečiamu atvaizdu ten, kur joks žodis nepasiekia.

Antros dalies eileraštis „Pavasaris“ (psl. 61), tarp kitų, turi panašią temą kaip „Sugrįžau į namus“ ir kai kuriuos panašius įvaizdžius — grįžimas, šaltinis, upelis, gėlė. Orchidėja yra suasmenintas gyvenimo zenitas; ji pačiame grožyje, kaip ir visas pavasario pasaulis. Šiame eileraštyje grožis ir laimė rišami su jaunyste, kuriai praėjus, klausima: „O kur mano jaunystės dangus?“ Žvilgis kančios ir ašarų aptemdomas, bet pavasario laimė vis tiek nedingsi, nors ją sunku įžiūrėti.

„Sekminių rytą“ (psl. 82) eileraštyje, trečioje dalyje, prisimenamas jaunystės įvykis. Jis buvo tiek svarbus, kad ir dabar, po daugel metų, juntamas taip pat stipriai ir tyrai, kaip tąkart. Jis atnaujina poeto sielą. Nors eileraštis yra apie praeitį, pagrindinis jausmas nėra nostalgija, bet atsinaujinimas. Paskutinis posmas parodo sielą, nusikratantią metų naštas, tą praeities veidą, taip pat metų paslėptą, vėl regint:

Tu šypsojaisi man; aš šypsojaisi tau. Šypsena — pavirį mūsų laimės langai. Vis tolydžio tave, skaistus veide, matau. Nors jau ilgėto mariomis tu aptekai.

Paskutiniosios knygos dalies eileraštis „Vagalume“ (psl. 139), kaip ir kiti, parodo, kad visa aplinkuma — žvaigždės, dangus ir vandenynas,

Atraktintos durys į Šventraščio lobyną

(Atkelta iš 1 psl.)

Bažnyčia savo liturgijoje pasinaudoja palyginti labai gausiai iš šio vėliausiai (II-jam šimtmečiuje prieš Kristų) užrašyto dvasinio turto. Čia ir psalmėms skirta gana daug vietos, ir kūrybinėms novelėms — apsakymams apie Joną bangžuvio viduriuose, Jobą, Esterą, Juditą. Autorius čia gerai paaikškina ir pabrėžia, kad nereikia laikyti tų apsakojimų istoriškais, bet tik istoriškais novelėmis. Šitai yra kaip tik šiuo metu bibliųjų studijų naujojo posūkio apraška, būtent nelaikyti Šventraštyje randamų apsakojimų istoriniais, bet istorinėmis novelėmis, kurių tikslas atskleisti, autorius žodžiais, „Dievo užmoji žmonių istorijoje“.

Trečiąjį savo *Rakto į Senąjį Testamentą* tomą autorius baigia, nušviesdamas istorinę, geopolitinę ir religinę padėtį, taikliai panagrinėdamas vadinamąjį „apokaliptinį“ broužą pačiose vėliausiai užrašytose Senojo Testamento knygose, pačios judėjų tautos skausmą, pasireiškį bent trim religinio nusiteikimo bei religinės pasaulėžiūros formom. Čia rasime paaikškintus sadukė-



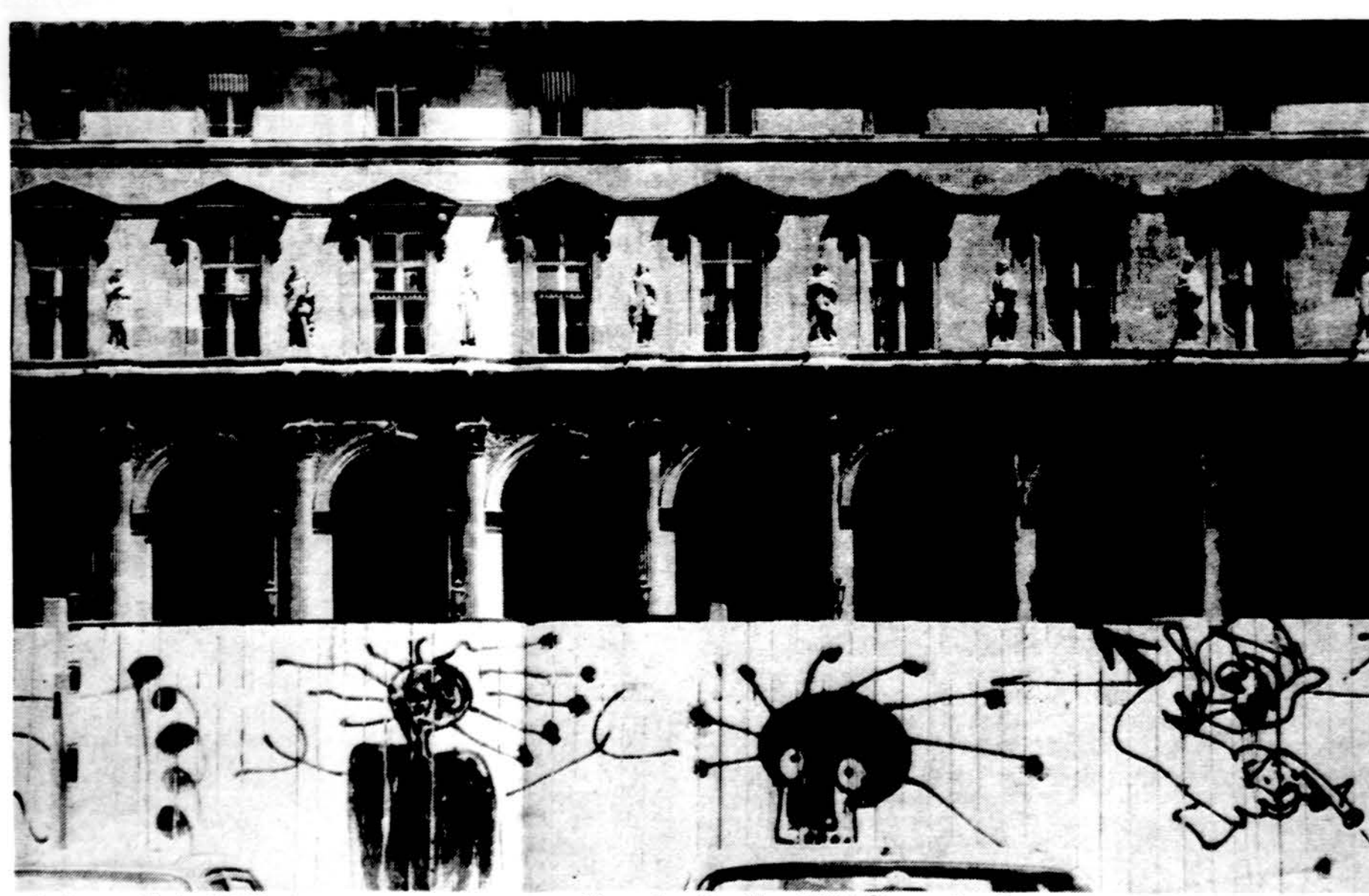
„Rakto į Senąjį Testamentą“ III tomo įvadinis puslapis — įrašas dail. Pauliaus Jurkaus.

jų, fariziejų ir esenų skirtumas. Autorius tai pavadinta „tarptestamentiniu“ laikotarpiu, kurį žymiai geriau suprasti padeda naujieji, po Antrojo pasaulinio karo atkurtieji radiniai, pvz., Kumrane prie Negyvosios jūros ir panašūs. „Mus pasiekusi tarptestamentinė judaizmo raštija — šventraštinė ir nešventraštinė — liudija, kad apokalipsė buvo labiausiai mėgiama Sandoros bendrijos raštas... Persekiojimo metu, tikėjimui išgyvenant nuožmų istorinį bandymą, pamaldieji judėjai dėjo savo viltis į ateinančią

kalnai, saulė ir debesys — atsispindi ir pasikartoją žmogaus sieloje. Atpažinti, ką tai reikštų, yra sunku ir baugu, nes taip išryškėtų žmogaus jėga ir pajėgumas, žmogaus padėtis ir jo kančia. Poetas stengiasi nebijoti to supratimo, bet jam surasti žodžius, bet „žmogaus dalia“ yra būti ne tik kaip dangus ar saulė, bet ir kaip lietus ar rasa — kentėti, verkti. Ekstazės ir kančios ašara yra viena ir ta pati, kaip dangus apima ir saulę, ir debesys. Jaunystėje, kada mažiau buvo patirta, gal nebuvo taip baisu, bet dabar tas supratimas tik dalimis pasiekiamas, tik iš dalies pakeliamas: *Staiga nusigąsti savo širdies gilumo — / Užtenka tau šviesos mažyčio vagalume*, baigiasi eileraštis. Žodynyje knygos pabaigoje „vagalume“ išversta „maža liepsnelė, šviesulys, kibirkštis“; pajėgime didįjį savo sielos ir savo dangaus spindesį pakelti tik pamažu.

Ragazinsko, mėgo, šiuos lietuvių poetus: Maironį, Baranauską, Strazdą, Donelaitį (psl. 174). Jis pats rašo, iš tos kunigo-poeto tradicijos išeidamas. Jo ypatingas talentas yra vienu žvilgsniu matyti regimą ir neregimą tikrovę, ją išreikiant vienu, dažnai žiedo, simboliu. Kad už tai buvo mokama kaina, aišku iš eileraščių, kuriuose jaučiamas didelis skausmas. Matyti abi tikrovės, jas laikyti širdyje ir bandyti išsakyti, neišskiriant nei vienos ir todėl nepasirenkant nei vienos, nei kitos, ir yra sielos kančia. Ir tai ne vien dėl to, kad tikrovės viena kitai priešingos, bet labiau dėl to, kad jos tokios panašios, jog, jas apėmus, sprogtų širdis.

Ališas priklauso lietuvių literatūrai, kuri vystosi ir plečiasi ne vien tais rašytojais, kurie kuria lietuviams įprastos gamtos įvaizdžiais ir jiems žinomomis aliuzijomis, bet ir tais, kurie, kaip Arminas, nukeliavo toliau.



„Le Louvre, Paris, 1984“ — iš Algimanto Kežio, S.J. fotografijų serijos „Paryžius, 1984“. Sios serijos darbu yra įsigyta Paryžiaus Bibliotneque Nationale ir Musse Carnavalet savo nuolatiniams kolekcijoms.

Karalystę“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, III, psl. 466). Užsklėsdamas Senojo Testamento įvykių atpasakojimą ir dar kartą suglaustai paduodamas Senojo Testamento kanono sudarymo istoriją, mūsų autorius puikiai susumuoja pagrindinę mintį, kurią norėjo perteikti skaitytojui: „Senasis Testamentas yra tikėjimo istorija. Jo puslapiuose atsimenama ir aiškina ilgaamžė Sandoros bendrijos kelionė į ateitį... Izraelis — Sandoros bendrija šventė savo likiminius įvykius — Sandorą ir Mesiją. Švėsdama šventąją praeitį, Sandoros bendrija mokėsi gyventi dabartyje, veidu ir širdimi žiūrėdami į ateitį — Naujosios Sandoros amžių, kūrinių atnaujinimą, Dievo karalystės atėjimą. Senasis Testamentas baigiasi lyg neužbaigta drama... Senasis Testamentas alsuoja pašaukimu gyventi dabar. Dievo ateičiai jėga — susitikti tikėjimu su ateities prasme ir laime dabar. Todėl laukimas Senojo Testamento puslapiuose yra kūrimas, — kuriama istorinė sąmonė... Pusbapis po puslapio liudija, kad istorija turi išganymo tikslą ir tuo pačiu išganymo prasme...“ Šitie užsklandos žodžiai mums aiškiai pasako, kaip reikia minti ir širdį kreipti, imant į rankas ir pagarbai skaitant atskleistuosius Šventraščio tekstus, kuriuose iki šiol mums buvo „užraktas“ nuostabus lobis.

Kun. prof. A. Rubšio Šventraščių nagrinėjantis „penkiatomis“ yra neįkainojamas turas. Jis labai skirtingas nuo daugelio „įvadų“ ir Senojo ir Naujojo Testamento knygų. Man sunku būtų jį pavadinti „įvadu“, juo mažiau „raktu“. Šį didį jo darbą greičiausiai būtų galima pavadinti bibliinį esų rinkiniu. Kun. A. Rubšio „Raktai“ yra greičiau enciklopedinio masto kūriniai, gausia literatūra, naujausių tyrimų rezultatai praturinti ir lakia, retai vartojamais žodžiais papuošta lietuvių kalba išdailinti perlai. Skaityti tačiau nėra lengva ir ne vieną pradedantį gal ir šiek tiek atbaidys sukauptos informacijos ir žodžių gausa. Daug santūriau ir trumpiau parašytas vienas „Rakto“ tomas, galimas dalykas, būtų lengviau įsiūlomas ir specialiai tam nepasiruošusio rankas. Buvo pastebėta, ypač pirmuosiuose tomuose, kai kurių neapdairiai praleistų korektūros klaidų. Pasakojimą suskaldantis kai kurios antrinės antraštės, atrodo, ne visai atskalo skirsnelio turinui, pvz., III tomo aštuntojo skirsnelio „Tiltai ar sienos?“ galėjo būti kitokiu arba visai be atskiuro pavadinimo. Reikia autoriui padėkoti už gausias nuotraukas, kurių daugumą jis pats yra padaręs savo kelionėse po „Šventraščio kraštus“. Šių eilučių rašytojui visa autoriaus pastanga, atskleista penkiuose tomuose, panaši ir labai kruopščiai ir ilgai austą flamandišką gobeleną. Ji tikrai įvertinti ir juo pasigrožėti reikia tam tikros distancijos. Todėl, kaip pirmojo tomo į Senąjį Testamentą knygos įvade rašo a.a. kun. Stasys Yla, „Raktas į Senąjį Testamentą padės mums susidomėti Artimųjų Rytų senąja istorija, mažai mums žinoma, o labai spalvinga. Jau vien dėl to šis veikalas bus vertas skaityti. Bet autoriaus noras ir tikslas yra kitas — kad intume į rankas patį Šventąjį Knygą, kuri yra Dievo žodis ir veikmė, praverianti gyvenimo prasme ir ateities viltis...“ Skaitant patį Šventraščio tekstą ir čia pat po ranka turint Antano Rubšio *Raktą* reikia laukti, kad pamažu išryškės visos paslėptosios šito nuostabaus „gobeleno“ gijos, o ir pats Šventasis Raštas sužerės mylinčio Tėvo veido atspindžiu.

Juozas Girnius ir grožinė literatūra

KAZYS BRADŪNAS

Ištarus Juozo Girniaus pavardę, kiekvienam turbūt mintin pirmiausia ateina — filosofas. O ta pavardė šiomet dažniau minima dar ir dėl to, kad jam suėjo 70 metų amžius. Sutiksime tad ir mes, kad Juozas Girnius, pirma viso kito, yra filosofas. Bet neužsidaręs savo mąstyme, lyg dramblio kaulo bokšte, o reiškiąs giliomis įžvalgomis visose kultūrinio bei visuomeninio gyvenimo srityse. Šį kartą mums čia rūpės Juozo Girniaus kontaktai su grožine literatūra.

Aplamai pasaulinės literatūros, ypač poezijos, raidoje buvo laikotarpiai ir autorių, kada grožinė literatūra ir filosofija atrodė tikros seserys. O ankstyvuos žmonių kultūros žingsniuose grožinė žodžio kūryba ir pirminis mąstymas atrodė taip artimai giminingi, kad gali net kilti klausimas: ar grožinė žodžio kūryba gimė iš mąstymo, ar mąstymas iš poezijos? Ir naujaisiais laikais įvairiose pasaulio literatūrose ir filosofija, ir poezija netoli viena nuo kitos nušoko. Nereikia nė šiuo atveju labai būdingos Ryt tradicijos. Apščiui pavyzdžiū būti ir racionaliuose Vakaruose. Ir net mūsų pačių amžiuje, kai tas ar kitas rašytojas yra žymus filosofas, o tas ar kitas filosofas, nors dramų, romanų ar poezijos nerašo, bet jiems skiria išskirtinį savo dėmesį. Pirmuoju atveju iliustracija galėtų būti prancūzas Jean Paul Sartre, antruoju atveju — vokiečių Romano Guardini. Pirmasis yra ne tik nobelininkas rašytojas, prozos bei scenos veikalus meistras, bet ir vienas žymiausių šio amžiaus egzistencialistinės krypties filosofų, antrasis — teologas ir filosofas, pats grožinės literatūros nekūręs, bet jos interpretacijai skirtos savo veikaluos gilaus dėmesio rodes Dostojevskio, Hoelderlino, Rilke kūrybai. Panašių pavyzdžių galėtume čia minėti daugybę. Bet tai jau prašoktume laikraščinio straipsnio rėmus. Suminėjome tik šiuos du dar ir dėl to, kad galime čia padaryti tam tikrą analogiją ir su mūsų situacija: Antanas Maceina-Jasmanas yra taipgi ir filosofas, ir rašytojas-poetas, o Juozas Girnius — filosofas, bet taipgi dėmesingas grožinės literatūros ir jos būklės interpretatorius.

Su šiais dviem žmonėmis, galima sakyti, ir prasidėjo mūsųose toks artimas filosofijos ir grožinės literatūros sąlytis. Žinoma, tam tikro suartėjimo buvo ir anksčiau. Juk net Donelaičio „Metai“ jau baigiami ne vien teologine meditacija, bet ir kone egzistencialistinės filosofijos užuomina:

*Ir tavo mįslis neigi
bedugniai mums pasirodo,
Kad mes kartais per giliai
pasidrašinė žūrim.*

O vėliau ir Vinco Mykolaičio-Putino poezijoje randame apšči filosofinių gilmenų. Bet tai vis būdavo daugiau ar mažiau pavieniai šio pobūdžio blykstelėjimai, nelidiję visuotinesnio grožinės literatūros ir filosofijos suartėjimo, jei nei susigimimavimo. Tai nereiškia, kad iš jų artumo kilusi literatūra savaime jau yra gera. Bet mūsų literatūros, ypač poezijos, raidoje pirmą kartą tokiu visuotiniu pabrėžtas filosofijos ir literatūros viena kitai poveikis buvo tikra naujiena. Buvo tai, ko dar nebuvo. Ir mūsų kultūros aruodas galėjo pasipildyti naujos sėjomainos grūdais.

Turbūt atspėsite, jog čia turiu mintyje visą tą pokario



Literatūrinis pokalbis — poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas ir filosofas dr. Juozas Girnius. Nuotrauka Vytauto Maželio

žeminių-lankininkų rašytojų kartą, kurią su Maceina ir Girniū sąmoningai ir nesąmoningai jungė dėmesys literatūrinio kūrinio gelmei. Ir giminingumas čia nebūtinai kokia nors pasaulėžiūrinė prasme, o bendruoju ir individualiu dėmesiu filosofijos ir literatūros sąveikai. Ne vienu atveju abudu anie mūsų filosofai akivaizdžiai plunksna ir žodžiu palidiję savo prierašumą šiai naujai mūsų literatūros kartai. Užtenka tik prisiminti Juozo Girniaus studijinį „Žemės“ antologijos įvadą ir Antano Maceinos-Jasmanito straipsnius „Literatūros lankuose“, kur jis išėjo ginti žeminių požiūrio pozicijas prieš pseudopatriotų ir moralistų puolimus.

Tačiau Antanas Maceina visai šiai 1915-1920 metų gimimo mūsų rašytojų kartai vis dėlto buvo, nors ir labai draugiškas, bet jau vyresnis, pagarbūs, iš katedros kalbant is daugiau savo raštais patraukiantis. Tuo tarpu Juozas Girnius visiems žeminių-lankininkų bendramamžiams buvo taipgi bendramamžis, galima sakyti, to paties lopšio. Tai buvo tikra vienmečių savuotės draugystė. Kelių metų vieno ar kito vyresniškumas čia nieko nereiškia. Ir kuris kuriam čia turėjo daugiau poveikio literatūrinio interesu, tiesiog neįmanoma šiandien pasakyti. Greičiausiai pati istorinė mūsų literatūros raida buvo šiam filosofiniam-literatūriniam žingsniui pribrendusi. Reikėjo tik ją išnaudoti. Ir kurie tai suprato ir ta kryptimi savo kūrybinę veiklą rikiavo, šiandien jau verti prisiminti.

Vienas iš pirmųjų toks yra ir šiandieninis jubilatas dr. Juozas Girnius, kurio indėlis naujosios mūsų literatūros portretui yra labai reikšmingas ir originalus.

Ir tai prasidėjo karo išvakarių ir pirmųjų okupacijų metais. Visa čia minėtoji karta dar sėdėjo Vilmiaus ir Kauno universitetų auditorijose, tačiau atskirti nuo viso kultūrinio pasaulio, be naujų knygų, be jokių kultūros žurnalų iš užsienio. Kultūrinio-literatūrinio intereso palaikymas ir jo ugdymas atėidavo tik iš atitinkamų profesorių lūpų ir iš ankstesnių leidinių bibliotekose. Buvome savotiškoje savo kelio kryžkelėje. Bandantys rašyti,

jau žinojome, kad negalime pasukti Aisčio-Brazdžionio ir kitų pramintu keliu. Epigonais būti nenorėjome. Bet į kur? Daugelis senųjų tezių nebuvo mums prie širdies. Nors Rytų ir Vakarų bestijos kraujuodamos ritosi per mūsų žemę, vis tiek dvasinė prasme nesijautėme kokioje nors jų kryžkelėje, juo labiau nejutome kokios nors jų sintezės savyje. Grynai su savo tautiniu indėliu jautėmės vakarietiškais ir humanistine prasme, tautos pasirinkta prieš šimtmečius ir nūnai susikaupusia dvasioje.

Slavų pasaulis mums jauniems, bent daugumai mūsų, buvo svetimas. Taipgi per gimnazijose pramoktas vakarietiškąsias kalbas natūralios dėmesys kryo į Vakarų Europos literatūras. Šalkauskio ir Putino karta, buvojusi savo studijų metais dar Rytų ir Vakarų mokslo centruos, savo dvasioje galbūt ir jautė tą tikrą ar tik menamą Rytų ir Vakarų sintezę. Mums, jaunesniajai kartai, buvo tik lietuviškos kultūros klodai ir tik Vakarai. Todėl jeigu kalbėti apie kokią nors sintezę, tai ji galėjo būti tik tarp grynai lietuviškos ir vakarietiškios dvasios gelmių. Tų gelmių labai ieškojome. O apie tas gelmes nuolat savo raštuose ir savo universitetinės paskaitose kalbėjo ir Antanas Ma-

ceina, ir Juozas Girnius, jau gerokai pabuvoję ir ano Vakarų pasaulio mokslo židinių. Tarp jų ir mūsų tad savaime užsimezgė asmeniškos pažintys ir dvasinė giminytė. Jų abiejų dėmesys literatūrai buvo gerokam jaunųjų būriui labai prie širdies. Dainuotinės tradicijos poezija ir pasakojamoji įvykių proza mums jau neimponavo. Nepasitenkinome vien tik teigimu, kad taip yra, bet nuolat jau rūpėjo klausimas: kodėl taip yra? Norėjosi brautis į visa ko buvimo priežastis tiek poezijoje, tiek prozoje, tiek dramoje, tačiau nepalikant literatūros ir neperšokant į filosofiją. Tai buvo naujas ir dar neišbandytas kelias. Bet jis viliojo. Ypač kai to kelio krypčių gaires tai šen, tai ten smaigstė dar ir „literatūriniai filosofai“.

Ir visa tai šiandien, jau daugiau po 40 metų, yra maloniai prisimenama praeitis, tačiau netelpanti vien asmeniškų santykių rėmuose, ryškėjanti ir kaip pirmą kartą išstaka visos žeminių-lankininkų kartos pastangų.

O apie tai čia rašant, jubilatas Juozas Girnius pabrėžtinai ne vien dėl to, kad jis buvo betarpiškas bendrakaivis tad jaunosios mūsų literatūros kelio pradžioje, bet ir labai ištikimas bendražygis tolimesniame gyvenimo kelyje. Ištikimas ne tik savajai kartai, bet ir aplamai grožinei literatūrai. Kada ir kaip ta ištikimybė reiškesi mūsų literatūrinio gyvenimo keliuose ir kryžkelėse, bent prabėgomis sukaktyvine proga vėta čia užsiminti. Ir iš anksto reikia pasakyti, kad tai nebus pilna šios rūšies jo raštų bibliografija. Ne viskas turėta po ranka. Pagaliau gal ir nebūtinai viską iki smulkmenų laikraščiniam straipsniui suregistruoti. Temai praverstų juk ir Juozo Girniaus literatūrinį paskaitų ir literatūrinį kursų apžvalgą. Ir tai jau būtų ne straipsnis, bet studijos apimtis. Tad pasitenkinim bent viena kita būdingesne bibliografinė nuoroda, citata bei trumpu komentarų, vartant kelių dešimtmečių mūsų spaudos puslapius ir juose vis atrandant literatūrinio Juozo Girniaus pavardę.

O turimas pats anksčiausias šios rūšies Juozo Girniaus straipsnis yra 1942.XI.28 datos. Jis yra tada Kauneėjusiam dienraštyje „Laisvė“. Straipsnio antraštė „Poezija ir filosofija“. Tai kaip tik tai, kuo anuo metu visi jaunieji buvome užsidegę. Ir šitokių svarstymus ryte irjom.

„Filosofija ir poezija pačiu dalyku sutinka, ir skiriasi tik

keliu, nes abi eina į viena, nors ir skirtingais keliais“.

„Poezijos objektu gali būti visa: ir smilga, ir pavasario diena, ir žvaigždėta naktis, ir kalnų audra, ir motinos meilė, ir kario mirtis, ir tautos herojiniai žygiai, ir žmogiškasis likimas, ir Dievybė. Tai, kad poezijos objektas yra visa, ir reiškia, jog poezija eina ne į atskiras būtybes savyje, o į pačią būtį ir atskirųjų būtybių pasaulio visumos prasme“.

„Mūsų ligšiolinė poezija, apskritai, nebuvo neidėjinga, tik neretai jos idėjingumas liko apgailėtinais sekus. Ne vieną poetinę jėgą troškino ar asmeninių sentimentų siaurumas, ar plačiųjų interesų plokščias supratimas. Neabejotina, kad mūsųos poezijos intymesnis atsiskleidimas filosofijai padarytų ją gilesnę — ir žvilgsnį suvisuotintų, ir jos vidinę jėgą subrandintų“.

Skaitėme tada tokius ir panašius Juozo Girniaus teigimus ir jutome, kad tai yra tas pat, kas ir mums yra labai sava. Juo labiau, kad rašto pabaigoje autorius pirštą atkreipia į tuometinius mus pačius.

„Džiugu, jog yra ženklių, skelbiančių, kad jaunoji mūsų poetų karta atviriau atsiskleis filosofijai ir pajėgs praeities poetines tradicijas ir praplėsti, ir pagilinti“. Žinoma, tokios užuominos tada labai kurstė mūsų dar gerokai žaliūkišką kūrybinę drašą.

Literatūrinuos pokalbiuos buvo gyvai diskutuojama literatūros visuotinumio ir tautiškumo klausimai. Girniaus vėl tuoj buvo gyvenimiškai atsiliępta straipsniu „Rūpestiai dėl literatūros tautiškumo“ („Laisvė“, 1942.XII.31. Tai ir buvo paskutinis to laikraščio numeris, nes vokiečių okupacinė valdžia dienraštį uždarė). Buvo užgriebta literatūros tautiškumo problema, kurios aktualumas nėra išnykęs ir dabar tiek iševijoje, tiek Lietuvoje. Ir problema ne kartą neišnanti net iki tam tikrų nesuapratimų. O Girniaus tada išskeltos tezės gali labai praversti ir šiandien.

„Literatūra yra tautiška ne vienu kuriuo savo momentu, o visa savo visuma. Konkrečiai tariant, literatūra yra tautiška ne tik turiniu ar tik lytimi, bet ir turiniu — pergyvenimu ir lytimi — šio pergyvenimo išreiškimu“.

„Literatūros tautiškumas kyla ne iš liečiomojo dalyko, o iš savotiško jo lietimo — iš pacio kūrėjo tautiškumo, jaugimo į tautos tipą, sutapimo su tautos jausena bei mąstyse, įsigyvenimo į tautos dvasią“.

„Literatūros tautiškumas nesutampa su jos liaudišku-



Nuotrauka Algirdo Grigaičio

Vladas Šlaitas

AUKSINIS ŽIEDAS

*Aukšinis žiedas nuriedėjo ir pradingo
aukštoj ir kvepiančioj žolėj.*

Ir taip

jisai sau slepiasi dabar tik savo džiaugsmui.

Ir aš eilėraščius rašau tik savo meilei

ir vienos vasaros žolės laukiniam džiaugsmui.

RAUDONOS ROŽĖS

*Galima pabėgti nuo karo,
bado,
ugnies*

ir maro,

bet negalima niekur pabėgti nuo savo šešėlio.

*Tik raudonos ir skaisčios rožės nebėga niekur
nuo saldžiais kvepalais pakvėpusio savo šešėlio.*

mu, kaip apskritai tauta nesutampa su liaudimi. Tautai lygiai priklauso ir šviesuomenė, kuri, nors faktiškai ir išauga iš liaudies, bet principiškai yra pašaukta liaudį prauaugti — jai vadovauti — vesti pažangesnėn ateitin. Panašiai ir liaudies kūryba individualinei šviesuomenei yra pagrindas, bet niekada galutinis idealas“.

„Literatūros tautiškumas negali būti vertinamas sustingusiomis, vien praeitį išreiškiančiomis normomis. (...) Vieno laikotarpio literatūra, savo laiku išreiškusi tautą, negali būti laikoma matu kitų, vėliau ateisiančių laikų literatūros tautiškumui vertinti. To, kas ateina, negalima matuoti tuo, kas buvo“.

Ir pokario metais stovykliniame iševijos kultūrinio gyvenimo laikotarpyje Juozas Girnius nuo grožinės literatūros neatšoksta. Labai gyvos ano meto įvairios literatūrinės apraiškos, jau turint tiesioginį kontaktą su išgriuvusių bekylančiais Vakaraais, žybciojo karštomis diskusijomis, kartų kaitos kampuotumais ir kitokia dinamika. Akademiškai įžvalgus Juozo Girniaus žodis rimties balansui išlaikyti labai tiko tokioje situacijoje. Štai „Aidų“ žurnalo 1946 m. rugšėnio mėn., Nr. 11(23) randame Juozo Girniaus straipsnį „Grožis ir tiesa“. Antrinė antraštė — „Literatūros idėjiskumo klausimu“. Autorius čia temą labai logiškai išlukštena, be kita ko nurodydamas skir-

tumą tarp idėjiskos ir ideologiskos literatūros. Pora citatų iš straipsnio pabaigos.

„Kai tezinė literatūra, užuot užaugusi iš betarpiško tikrovės pergyvenimo, nori jam užmesti ideologinių tezių tinklą, tai idėjinė literatūra atskleidžia patį vidinį tikrovės idėjiskumą — žmogiškąjį reikšmingumą“.

„Kai tezinė literatūra praeina su savo tikinčiais („partijomis“), tai idėjinė literatūra lieka gyva visų laikų žmogui, panašiai kaip užmirštami ir gražūs pamokslininkai, bet amžinai lieka gyvi šventieji, nors ir paprasčiausi. Žodžiai, nors ir gražūs, praeina, o tiesa lieka — lieka amžinai graži“.

Tame literatūriname stovyklų šurmulyje greit iškiilo ir literatūros „kandžių“ — grafomanų klausimas, o po to ir kritikos problema, kai kritika nepasigailėjo net pagarbų statusą įsigijusių rašytoju. Juozas Girnius šią dvilype problemą susumavo straipsniu „Literatūros kritinio vertinimo klausimu“ („Aidai“, 1947 m. liepos mėn., Nr. 4). Ilustracijai čia pateikiame kelis, tiesiog aforistinius teiginius.

„Rašytojo kūriniai liudija įkvėpimą, grafomano tiktai darba, tiktai techninę pastangą“.

„Neturi kritikas save laikyti aukštesniu teiseju, bet taip pat ir rašytojas neturi žiūrėti į kritiką iš aukšto“.

„Laiko tėkmėje išlikimas — štai tikrasis vertės liudijimas“. (Nukelta į 4 psl.)



Dr. Juozas Girnius (viduryje) su rašytojais Alfonsu Nyka-Niliūnu ir kun. dr. Leonardu Andriekum. Nuotrauka Vytauto Maželio

Juozas Girnius ir grožinė literatūra

(Atkelta iš 3 psl.)

„Grožis — galingesnis už laiką, nes jis net ir laiką priverčia save skelbti“.

„Intencijų kilnumas bei pastangų sąžiningumas galioja tik žmogaus, o ne kūrybos vertinimui“.

Ir visa tai nė kiek nepaseno. Tinka ir šios dienos mūsų literatūros svarstymams.

Neapsiėjo be Juozo Girniaus literatūrinio žvilgsnio ir stambiausias Vokietijos pokario metų mūsų literatūros metraštinis „Tremties metai“. Leidinys redaguotas Bern. Brazdžionio ir Patrijos leidyklos išleistas 1947 metais lietuviškos knygos 400 metų sukakčiai paminėti. Tai tikrai paminklinė, visų mūsų laisvųjų rašytojų sutelktinė ir neblogai įkūnyta pastanga. Metraščių puslapiuose Juozo Girniaus straipsnis „Kūrybinio originalumo prasmė“. Prisiminimui ar susipažinimui kelios citatos.

„Menininką daro originu ly ne dar niekieno neaptiktos temos radimas, o visų pirma naujas, tegu ir senos, temos nušvietimas. Gali ir naują temą radęs rašytojas nebūti originalus, — tuo atveju, kai jis, nepajėgęs jos kūrybiškai pergyventi bei apipavidalinti, liks paprastu išorinės tikrovės plagiatoriumi (nėra esminio skirtumo ar plagijuojamas svetimas kūrinys ar savitai, kūrybiškai nepergyventa išorinė tikrovė)“.

„Kai nekūrybišką žmogų įtaka iš tiesų pavergia, vergiškai sukulpydama, tai kūrybiškam žmogui įtaka yra žadinanti kova dėl savo individualybės kūrybinio išryškavimo. Kovoje su svetimais „tu“ ir savais „aš“ aštriau išryškėja“.

„Kas neturi istorinio žvilgio, negali suprasti ir dabarties istoriškumo, ir kas užmerkia akis dabarčiai, užmiršta, kad amžinosios vertės pasiekimas įmanomas ne kitu būdu, kaip savojo laiko įamžinimu“.

Ir persikėlus iš Europos į užjūrius, Juozo Girniaus dėmesys mūsų literatūriniam gyvenimui nesumažėjo, gal dar net labiau suintensyvojo. Mat bendražymiai poetai susibaudė išleisti savo kūrinių manifestacinę poezijos antologiją. Ir Juozas Girnius sutiko parašyti jai studijinį įvadą. Taip 1951 metais pasirodė „Žemės“ vardo antologija, kurioje iš 200 didelio formato puslapių 60 yra skirta Juozo Girniaus studijai, pavadintai „Žmogaus prasmės žemėje poezija“.

Ne vienu atžvilgiu angažavimasis tokio pobūdžio ir tokios apimties raštui buvo, galima sakyti, pirmakartinis visoje mūsų literatūrinio antologijų istorijoje raidoje. Ryšium su anuomet jaunu mūsų poetų (Kekšto, Bradūno, Nykos-Niliūno, Mačernio ir Nagio) kūryba, studijos autoriaus čia aptariamai ir antologijos sąvokos niuansai, ir generacinio solidarumo bruožai, ir generacijų tarpusavio santykiai, naujo ir seno konfrontacija; įtikinamai įreminami lietuvių poezijos istorinės raidos būdingieji etapai, nušviečiamas jų didžiųjų atstovų kūrybos pobūdis. Ir tik visa tai išlukštenus, prieinama tiesiogiai prie pačių antologijos dalyvių — žemininkų kūrybos. Pabrėžiamas jų esminis originalumas — poezijos idėingumas, minties gilumas, grožio ir tiesos bendrumas, rūpestis visa ko prasme. O kiekvieno žemininko tuometinės kūrybos įžvalgus tenkštis aptarimas nepaseno dar ir šiandien, nors ne vienas jų yra vėliau išleides apšviesti ir naujų knygų.

Šitaip integraliai sutapas su poetų žemininkų karta, Juozas Girnius ir vėlesniuosius jų užmojus nestovėjo nuošalyje. Kai



Dr. Juozas Girnius vienoje iš vasaros studijinių savaitių Dainavoje, Manchester, Michigan.

tu pačių žemininkų pastangomis 1952 metais buvo pradėtas leisti žurnalas „Literatūros lankai“, Juozas Girnius taip pat randame redakciniame kolektyve. Ir jau „Literatūros lankų“ antrame numeryje (1953 m.) jis kruopščiai ir spalvingai komentuoja „Žemės“ pasirodymo efektą ir išpūdzius mūsų ano meto visuomenėje ir spaudoje. Tai irgi labai akylus ir parankiai dokumentinis visko susumavimas straipsnyje „Grįžtant prie ŽEMES“. O kai 1982 metais Kanados Lietuvių Dienų Montrealyje akademija ir literatūros vakaras buvo skirti „Žemės“ antologijos 30 metų sukakčiai paminėti, tai rengėjų paskaitininku buvo pasikviestas ne kas kitas, o Juozas Girnius. Ir anas tenykštis jo žvilgsnis į „Žemę“ ir žemininkus po 30 metų daugeliu atžvilgių savo visu ir savo detalėmis buvo labai intriguojantis ir spalvingas. Berods ši sukaktvinė Juozo Girniaus paskaita po to niekur nebuvo atspausdinta. Ir tai tenka labai apgailestauti.

Tu pačių „Literatūros lankų“ pačiame pirmajame numeryje jau randame Juozo Girniaus straipsnį „Laimės ir kaltės problema Jean Anouilh dramose“. Netrūko jo duoklės ir kituose žurnalo numeruose. Šeštajame numeryje (1955 m.) skaitytoją jis patraukia tada ypač Vakarų aktualia tema „Dabarties beiluzinė literatūra“. Septintajame „Literatūros lankų“ numeryje (1957 m.) vėl užskame ant straipsnio „Du žvilgiai į žmogiškosios būties paradoksa“. Tai buvo intriguojantis Blaise Pascali ir Thomas Wolfe pažiūrų gretinimas aptarimas. Rimtai ir linksmai kampuotas yra ir jo atsakymas į žurnalo skelbtąją literatūros anketa devintajame (paskutiniame) „Literatūros lankų“ numeryje 1959 metais.

O kiek dar panašių raštų, skirtų grožinei literatūrai arba bent su grožinės literatūros užuominomis galėtume rasti gausiuose „Aidu“ žurnalo komplektuose. Ir ne tik straipsniu, bet ir gyvų diskusinių replikų. Štai — dr. Jonas Girnius buvo atradęs krizę pokario metų mūsų poezijoje. Geram savo bičiuliui Juozas Girnius neiškentė nereplikavęs, savo pastabas šitaip užbaigdamas: „Su visokiais šauksmais dėl krizių, man regis, dažniausiai yra taip: sutinka kas naujas, jam svietimas apraškas, nebepajęgia ir jas įsigyventi, tai ir ima kalbėti apie „krizę“. Visada senesniems atrodo, kad

jaunimas nepataiko teisingo kelio ir nusuka į „krizes“. Bet tokių „krizių“ nėra ko baimintis, nes jos yra žmogaus kūrybinės dvasios, ieškančios rerum novarum, išraiška“ (Aidai, 1953 m., Nr. 1).

Kai kultūrinio pobūdžio diskusijas mūsų spaudoje pagyvino ir suaktualino šešiasdešimties kultūrininkų pasirašytas manifestas, raginantis pasipriešinti kultūriniam nuosmūkiui, tai neliko nušalyje ir Juozas Girnius. Negana to, jis 1958 ir 1959 metų „Aiduose“ netrumpu straipsniu susumavo visas

akcijas ir reakcijas, kilusias ryšium su tuo manifestu, savuosius komentarus vis pailiustruodamas anuometinėmis mūsų literatūrinio gyvenimo realijomis.

Kaip ilgametis „Aidu“ žurnalo redaktorius, Juozas Girnius kartais pats turėjo rašyti ir metines mūsų kultūrinio gyvenimo apžvalgas. Žinoma, be dėmesio grožinei literatūrai čia taipgi neapsieidavo. Bet jo apžvalgos nebuvo tik sausas faktų suregistravimas, o ir taiklus, gyvas jų pakomentavimas. Pavyzdžiui, peržvelgęs 1966 metų išėjimoje išleistas poezijos knygas, dar priduria: „Taurių nusiteikimų ir kilnių mintčių sklindinis visos mūsų poezijos knygos. Linkime joms skaitytojų, kuriems jos suteiktų ieškotos atgaivos. Tačiau drauge negalime pamiršti, kad didelė yra ta poezija, kuri peržengia pašalinis uždavinis ir remiasi tik savo pačios kūrybine verte“ (Aidai, 1967 m. Nr. 1).

O aptaręs ankstesnių metų (1965) mūsų literatūrinį derlių, apžvalgą baigia šitaip: „Ir kas gali skųstis, kad negali rasti laiko lietuviškoms knygoms, kada jų tiek beapsirodo? Žinoma, vertė jų labai nelygi. Be nuostolio kai kas gali pasilikti ir autorių galtečiuose. Tik bėda, kad noras „siltai“ sutikti kiekvieną pastangą beveik baigia išblėsti sveiką kritiką. Normalus kritiškas vertinimas jau atrodo nebeapadoriu dalyku. Taip dedasi gal dėl to, kad ir skaitytojuose įprasta perdėti kritikos žodį ir tuojau pat įsivaizduoti, sumalimą“ (Aidai, 1966 m., Nr. 1). Argi visa tai netinka ir šiai dienai? Pagaliau kiek visokių grožinės literatūros užuominų

bei nuorodų į grožinę literatūrą yra ir kitų sričių Juozo Girniaus raštuos bei knygose. Sakysim, štai jo kapitalinis veikalas „Žmogus be Dievo“ (1964). Kaip pats autorius leidinio pratarė sako, „knyga skiriama ateizmo filosofinei analizei“. Bet tik pažūrėkime, kiek ten išnašose literatūrinių pavardžių: J. P. Sartre, A. Malraux, G. Bernanos, A. Camus, S. de Beauvoir, E. Hemingway, F. M. Dostojevskij, A. Gide, V. Woolf, A. Koestler, H. G. Wells, E. Juenger, F. Nietzsche, F. Benn, T. Wolfe, M. de Unamuno, H. Hesse, P. Valéry, R. M. Rilke, F. Kafka, M. Michaux ir kt.

Žinome, kad šiuo metu Juozas Girnius rašo prof. Juozo Brazaičio monografiją. Tai asmens, kuris vis tiek pirmiausia buvo grožinės literatūros žmogus, jos profesorius, jos tyrinėtojas. Galima įsivaizduoti, kiek šioje Juozo Girniaus parašytoje Brazaičio monografijoje bus to grynai literatūrinio klodo!

O visus tuos daugiau kaip per 40 metų grožinę literatūrą liečiančius Juozo Girniaus raštus surinkus vienoje vietoje, būtų jau nemažos apimties knyga. Ir taip yra daroma bent kiek normaliausiame kultūriname gyvenime. Jau ir šiandieninėje Lietuvoje literatūrinėmis temomis rašančių straipsniai bei studijos leidžiamos atskiromis jų knygomis, ir tai yra didelis kultūrinis lobis. Ar yra ir ar gali būti bent kiek panašaus supratimo ir išėjimo? Ir tas baigminis klausimas čia reiškia viso mūsų išėjimo kultūrinio gyvenimo, čia kuriamos grožinės literatūros, tuo pačiu ir sukaktvininko Juozo Girniaus ir didybę, ir tragiką.



Aktorius John Gielgud

Jono Gielgudo sukaktis

Vienas iš pirmaujančių dramų (ypač Šekspyro) bei filmų aktorių — Sir John Gielgud — yra tapęs tarptautine garsenybe ir dar tebėra aktyvus, nors neseniai atšventė 80 m. amžiaus. Jo sukakties literatūrinėmis temomis rašančių straipsniai bei studijos leidžiamos atskiromis jų knygomis, ir tai yra didelis kultūrinis lobis. Ar yra ir ar gali būti bent kiek panašaus supratimo ir išėjimo? Ir tas baigminis klausimas čia reiškia viso mūsų išėjimo kultūrinio gyvenimo, čia kuriamos grožinės literatūros, tuo pačiu ir sukaktvininko Juozo Girniaus ir didybę, ir tragiką.

Pats Jonas Gielgudas gimė 1904 m. Londone, trečias vaikas keturių vaikų šeimoje. Pradėjo vaidinti dar būdamas pradžios mokykloje. Teturėdamas 7 m. amžiaus dalyvavo „Peter Pan“ pastatyme. Jausdamas savo sceninius polinkius, įstojo į dramos mokyklą. Profesiniame teatre pirmą kartą pasirodė 1921 m. Londone, radijo programoje — 1923 m., o pirmas jo filmas buvo 1924 m. Netrukus pasiekė ir Ameriką, 1928 m. vaidindamas Broadway teatre. Knygoje pažymima, kad daugiau kaip per pusę šimtmečio Gielgudas buvo laikomas didžiausiu mūsų laikų aktoriumi, o ir pasiekęs 80 m. jis vis dar pasilieka viršūnėje. — sako jo biografijos autorius Gyles Brandreth. Dar antrame šio šimtmečio dešimtmety pasirodęs negarsniuose filmuose, jis tebėra viena iš labiausiai pagėdaujamų ekranų žvaigždžių. Turėdamas 78 m. amžiaus, dar laimėjo Oskarą. Jis yra pasirodęs tuzine stambiųjų filmų ir televizijos serijų. Jį ekrane yra stebėję milijonai, bet ypač jis pasižymėjęs scenoje, labiausiai kaip Šekspyro interpretatorius. Kritikai net yra pareiškę, kad niekada anglų kalba nėra taip gražiai skambėjusi, kaip Gielgudui vaidinant Hamletą.

Giriamas jo visiškai įsijungimas į teatrą, jo darbštumas ir talentas. Ne veltui jis yra laimėjęs britų pagarbos titulą „Sir“.

Jis švyti ne vien kaip aktorius. Jau 1932 m. jis debiutavo kaip režisierius, Oxfordo universiteto dramos sąjungai pastatydamas „Romeo and Juliet“. Su savo režisuotais pastatymais jau 1964 m. jis pasirodė New Yorko scenoje. Jo laimėjimų sužavėtas, jo biografas Brandreth drąsiai jį vadina scenos — filmų meno genijumi. Lyg to įrodymui, knygos autorius primena faktą, kad per dešimtį metų — nuo 1957 iki 1967 — Jonas Gielgudas su „The Ages of Man“ pasirodė plačiai aplink

NAUJI LEIDINIAI

• **WORLD LITERATURE TODAY, Volume 59, Number 2, Spring 1985.** A Literary Quarterly of The University of Oklahoma. Editor: Ivar Ivask, 630 Parrington Oval, Room 110, Norman, Okla. 73019. Žurnalo metinė prenumerata \$23.00, dvejimėms metams \$40.00.

Šio numerio korpusinės medžiagos bendras akcentas yra toks: „Poetry in the Twentieth Century: The Most Enduring Genre?“ William Harkins įvadinio straipsniu ir puslapiu nuotrauka yra pageriamas pastarasis Nobelio premijos laureatas, čekų poetas Jaroslav Seifert. Toliau jau pats redaktorius Ivar Ivask pasakoja apie savo asmeniškuosius kontaktus su poezija nuo jaunumės iki šių dienų, o taipgi žvelgia į bendrąją šiandieninės poezijos situaciją jos pasaulinėje raidoje. Po to rikiuojasi įvairių autorių tokių temų straipsniai: „The Survival of Poetry“ — Michael Hamburger, „Expectations and Perplexities of French Poetry Today“ — Edouard Morot-Sir, „Modern Russian Poetry and the Prophetic Tradition“ — Sidney Monas, „The Most Durable Genre: A Tentative Case for the Modern German Lyric“ — Jerry Glenn, „The Predominance of Poetry in Greek Literature“ — Peter Bien, „Modern Poetry and Its Prospects in Italy“ — Glauco Cambon, „The Oldest Dying Profession: Poetry in Eastern Europe“ — E. J. Czerwinski, „Twentieth-Century Spanish Poetry“ — Ricardo Gullon, „Recent Nordic Lyric“ — George C. Schoofield, „The Image Confined: Twentieth-Century American Poetry“ — Mark Irwin, „Selected Articles on Poetry in Books Abroad/World Literature Today, 1927-1985“.

Šiame rinkinių straipsnių sąraše randame ir mūsų šios Birutės Ciplijauskaitės darbą „Nationalization of Arcadia in Exile Poetry“, spausdintą 1976 m. pavasariame žurnalo numeryje.

Beveik staigmena, kad atskiro straipsnio nėra nei apie lietuvių, nei apie latvių, nei apie estų, nei aplamai apie baltų dabarties poeziją. Net Rytų Europos ir Šiaurės Europos poeziją aptariančiuose straipsniuose baltų poezijos užuominų nėra. Neapsižiūrėjimas? Ar kurios kitos priežastys? Klausukas juo didesnis, kai pats redaktorius Ivar Ivask yra estas ir poetas.

Komentarų puslapiuose dar yra nagrinėjamos tokios temos: „Elytis's Sappho, His Distant Cousin“ — Andonis Decavalles, „Modern Finnish Literature from Kalevala and Kanteletar Sources“ — Pirkko Alhoniemi, „The New Generation of French Poets“ — Maryann de Julio.

Nekrologiniams 1984 metų puslapyje tarp mirusių rašytojų randame taipgi Antano Miškinio ir Stepo Zbarsko pavardes.

Knygų recenzijoms skirtoje žurnalo dalyje aptartos šios lietuviškosios knygos: Kazio Bradūno eilėraščių rinkinys „Priešais“ ir Juozo Glinos scenos veikalų knyga „Balsas“. Abu leidinius recenzuoja Rimvydas Šilbajoris. (k. brd.)

žemės kamuolių: nuo Airijos iki Sovietų Sąjungos, nuo West End iki Broadway. Kalbėdamas apie filmus, autorius Brandreth pažymi: „Dauguma pasitraukia pensijon jau sulaukę 65 m., bet Gielgudo filmų karjerą tame amžiuje iš tikrųjų ėmė kilti: per tolimesnius 15 metų jis vaidino daugiau kaip trisdešimtyje filmų“.

Knygos pabaigoje duodamas sąrašas Gielgudo vaidintų veikalų ir teatrų, kuriuose jis pasirodė. Sąrašas užima 8 puslapius. Gielgudas yra scenos ir ekrano milžinas. Kaip mes džiaugiamės dail. Pr. Domšaičiu, kaip mes neišsivadame Adomo Mickevičiaus, taip džiaukimės ir Jono Gielgudu, kurį net svietimi skelbia esant lietuvių kilmės, nors jis išaugęs britų kultūroje.

Juozas Prunskis



„Centre Pompidou Plaza, Paris, 1984“ — iš Algimanto Kežio, SJ fotografijų serijos „Paryžius, 1984“. Šios serijos darbu yra išgiję Paryžiaus Bibliothèque Nationale ir Musée Carnavalet savo nuolatiniams kolekcijoms.